

egentlige Opgave for Nordkompagniet. Forsøget faldt dog daarligt ud, skønt Kompagniets Start forløb heldigt. Efter flere Tiløb blev det dannet i Juni 1669, idet man pressede formaaende Mænd til at gøre Indskud og udstyrede Kompagniet med betydelige Privilegier. Kanalbyerne var slet ikke interesseret. Hovedbyerne blev Bordeaux og la Rochelle, fordi de Produkter, man haabede at kunne afsætte, Vin og Salt, kom hernedefra. Til Gengæld ventede man fra Norden at kunne faa Krigs- og Flaademateriel, især Træ. En Del Skibe blev ogsaa købt eller bygget; men før Foretagendet kom i Vækst, begyndte Krigene, og omkring 1676 brød det hele sammen. Et Genoplivningsforsøg fandt Sted 1684; men endnu samme Aar solgtes Kompagniets sidste Skib. 1689 udløb dets Oktroj. I 1680'erne fandt Nordboernes egne Skibe hyppigere Vej til Frankrig; Kanalbyerne med Dunkerque i Spidsen fik nu ogsaa Interesse for Østersøfarten, og endelig fremmedes den direkte Forbindelse ved de franske Protestanters Udvandring til Norden.

Skildringen leverer intet større Bidrag til Danmarks Historie, men lader os føle Savnet af Undersøgelser vedrørende dansk Handel i de Tider.

Georg Norregaard.

Under Titlen *En dansk Statsminister fra sidste Halvdel af det 18. Aarhundrede* har Kaptajn Th. Thaulow — bl. a. kendt som Forfatter til »Lillie-Juulernes Slægtbog« — i 1932 udsendt en stor og smukt udstyret Bog om J. O. Schack-Rathlous. Som nær Slægtning af Besidderen af Ravnholt — hvor Schack-Rathlous store Arkiv ifølge hans testamentariske Bestemmelse skal forblive til evig Tid — har Thaulow kunnet raade over et omfattende arkivalsk Materiale, der dog tidligere har været benyttet af Forskere som Edv. Holm, L. Koch og Aage Friis. Om Thaulows Bog kan der siges meget godt. Den vidner om stor Flid og om ærlig Begejstring for Syslen med historiske Emner, er velskrevet og viser Evne til at finde træffende Udtryk. Den giver adskillige Oplysninger om Schack-Rathlous Stilling til Tidernes skiftende Hold Statsledere og nye Bidrag til vor Viden om flere Forhold og Episoder i det attende Aarhundredes Danmark. Saaledes om Schack-Rathlous Virksomhed som Gesandt i Stockholm og hans Arbejde for at bringe Ægteskabet i Stand mellem Kronprins Gustav (III) og Sophie Magdalene. Det er ikke uden Pikanteri, at originale Breve fra Gustav III til hans Hustru er havnet i Schack-Rathlous Arkiv paa Ravnholt, til lige med den danske Gesandts Koncepter til Prinsessens Breve

til hendes Gemal. Flere andre Punkter kan nævnes, Gennemførelsen af Arveprins Frederiks mecklenburgske Ægteskab og Schack-Rathlous Forbindelser med Tønne Lüttichau og Deltagelse i hans Kamp mod Landboreformerne og mod Chr. Colbjørnsen. Derimod meddeles intet væsentlig nyt om Schack-Rathlous Hovedindsats, hans Medvirken ved Indfødsretslovens Tilblivelse, saa lidt som om hans Deltagelse i Forberedelsen af Regeringsskiftet i 1784.

Til en vis Grad har Thaulow paa Forhaand afvæbnet Kritikken. Beskedent erklærer han det som sit Formaal at give et »personal-historisk Supplement« til allerede foreliggende Skildringer af Schack-Rathlous Livsgerning. Schack-Rathlous betydningsfulde Plads i dansk Historie gør det dog umuligt at opretholde denne Begrænsning. Herved kommer det ogsaa for Dagen, at Thaulow ikke ret har magtet den kritiske Behandling af Kildematerialet. Han meddeler mange Uddrag af et stort Brevstof, men gennemfører ingen virkelig Sigtning og Vurdering af det. Sammen med en yngre Historiker forbereder Thaulow en Udgave af de Schack-Rathlouske Papirer. I Forbindelse med de Bernstorffske Brevsamlinger, A. D. Jørgensens Udgave af Aktstykker vedr. Regeringsskiftet 1784 etc. maa de engang danne Grundlaget for Undersøgelser, der til Bunds udreder de brogede og forvirrede Forhold i Regeringskredsene mellem 1766 og 1788. En dybtgaaende kildekritisk Udredning af Regeringsskiftets Forudsætninger og Forhistorie er ligeledes et uopfyldt Ønske.

Thaulow nærer megen Sympati for Schack-Rathlou og har ikke helt kunnet unddrage sig Biografers almindelige Tilbøjelighed til at forsvare og overvurdere de skildrede Personer. Med fuld Ret fremhæver han Schack-Rathlous og Guldbergs dansk-nationale Tankegang. Trods al Beundring for A. P. Bernstorff har han dog ikke tilstrækkeligt Blik for, at i den danske Helstat havde det tyske Element fuld Borgerret. Uviljen mod det rummede en god Portion Bornethed og snæver Konservatisme og var hos Guldberg tillige en Følge af den sociale Modsætning. Schack-Rathlou var sikkert i mange Henseender en brav Karakter; stærkere end Thaulow gør det, bør det dog fremhæves, at han sikkert har været en overmaade jævnt begavet, misfornøjet og knarvorn Herre, der voldte sine Medarbejdere ustandselige Vanskeligheder. Gang efter Gang bragte Begivenhedernes Strøm ham i Spidsen for Regeringen og lagde Magten i hans Haand. Bestandig viste det sig, at han ikke evnede at fastholde den, endsige benytte den til virkelig Gavn for Land og Rige. Mange i Datiden satte Spørgsmaalstegn ved hans Loyalitet. Thaulow forsvarer ham, men kan dog ikke skjule, at han uafsladelig kom i tvetydige Situ-

ationer — da han gik ind i Struensees kortvarige Konseil, da han sluttede sig til Kronprins Frederik og svigtede Juliane Marie og hendes Parti, og da han efter sit sidste Nederlag skumlede sammen med Lüttichau. Snæversyn og Svaghed kan forklare meget, men dog ikke undskylde hans Holdning efter Struensees Fald.

Ar. L.

Slesvigholstenismen er i sin Oprindelse og Udvikling sammensat af saa forskelligartede Strømninger, at man for at forstaa dens Væsen maa udskille den Indsats, som hver enkelt af Førerne har gjort. I de senere Aar er der — væsentlig som Dissertationer — udkommen flere Bøger, der bidrager til Opgavens Løsning. Som Nr. 11 i det slesvigholstenske Universitetsselskabs Skrifter udsendes 1927 Carl Gehrcke: *Theodor Mommsen als schleswig-holsteinischer Publizist*. Mommsens politiske Virksomhed i det slesvigholstenske Spørgsmaal samlede sig væsentlig om den korte Tid — fra Midten af April til Oktober 1848 — han, med en enkelt Afbrydelse, redigerede Schleswig-Holsteinische Landeszeitung. Kilderne til Arbejdet er i væsentlig Grad Mommsens Artikler. Forf. har haft Adgang til at benytte Mommsens Eksemplar af Bladet, hvori Mommsen har forsynet nogle af sine Artikler med Signatur, og har derigennem kunnet bestemme ham som Forfatter til en Række Artikler, der er af Vigtighed for Forstaaelsen af hans politiske Ideverden. Bogen er delt i to Hovedafsnit. Det første er en Undersøgelse af Mommsens Stil, dens Ejendommeligheder og Virkemidler; det andet en Fremstilling af Mommsens politiske Anskuelser, saaledes at man først faar belyst hans Stilling til tysk Politik, dernæst Forholdet til Slesvig-Holsten og hans Syn paa det nordslesvigske Spørgsmaal, og endelig Mommsens Overgang fra at være Augustenborger til at blive Annexionist. Skønt født Slesviger afveg Mommsen i politisk Indstilling ganske fra de ældre Liberale, thi i Forfatningsspørgsmaalet spillede Hertugdømmernes historiske Ret ingen Rolle for ham. Den ledende Traad i hans Politik var Slesvig-Holsten som Led af det tyske Rige under Preussens Førerskab. Ud fra dette Standpunkt rejste han Kritik saavel af Forbundsdagens og Preussens Holdning over for den dansk-tyske Konflikt som af den slesvigholstenske Stænderforsamlings og Landsforsamlings Virksomhed. Han kom derved i et Modsætningsforhold til sine Landsmænd, der førte til aabent Brud, da han i 1866 gik over til Annexionspolitiken; men i den manglende Forstaaelse af det nordslesvigske Spørgsmaal stemte han overens med sine Landsmænd. Skønt han bekendte sig som